

**ПЕДАГОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА»**

Збірник матеріалів

**V Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених**

(6 листопада 2025 року)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СІМЕЙНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ
ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Збірник матеріалів
V Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Випуск 5
6 листопада 2025 року

Одеса
Видавництво ТОВ «Лерадрук»
2025 рік

Рекомендовано до друку Вченою радою університету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (протокол №5 від 30.10.2025).

Рецензенти:

Листопад О. А. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»;

Бабчук О. Г. – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри психології та педагогіки, Одеський державний університет внутрішніх справ.

Педагогічний альманах «Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія та практика»: збірник матеріалів V Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (6 листопада 2025 року). Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2025. Вип. V. 284 с.

ISBN: 978-617-7768-55-4

Організаційний комітет:

Богуш А. М. – дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор (голова);

Сторож В. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (заступник голови);

Кавиліна Г. К. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (відповідальний секретар);

Булгакова О. Ю. – доктор психологічних наук, доцент, декан факультету дошкільної педагогіки та психології;

Тубичко Ю. О. – старший викладач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології.

Матеріали збірника відображають наукові дослідження і їх результати, здобуті в процесі науково-дослідної роботи студентів та молодих науковців, які навчаються у закладах вищої освіти України.

Відповідальність за зміст, точність цитат, прізвищ і представлених даних несе автор.

ronment in preschool institutions.....	196
<i>Tubychko Y. O. Peculiarities of communicative speech development of elder preschool children with moderate mental delay.....</i>	202

Розділ IV. Професійні якості майбутніх фахівців дошкільних закладів

<i>Бабчук О. Г., Гонка В. В. Психологічне благополуччя особистості: сучасні підходи та методи його розвитку.....</i>	210
<i>Бабчук М. І., Гевчук В. Г. Роль індивідуально-особистісних особливостей у становленні комунікативної толерантності.....</i>	215
<i>Бабчук М. І., Войнаровська Л. М. Психологічні особливості прояву нарцисизму особистості.....</i>	221
<i>Демко Н. О. Проблема булінгу: психологічні, когнітивні та соціальні наслідки.....</i>	226
<i>Бабчук М. І., Моспаненко С. В. Психологічні чинники віктимної поведінки.....</i>	232
<i>Кавиліна Г. К. Розвиток адекватної самооцінки у дітей старшого дошкільного віку в умовах ЗДО.....</i>	237
<i>Бабчук М. І., Самборик С. Г. Теоретичне осмислення феномену міжособистісних відносин у психології.....</i>	243
<i>Бабчук М. І., Стоянова А. А. Психологічні наслідки професійного стресу педагога: феномен фрустрації....</i>	248
<i>Бабчук М. І., Рябченко А. В. Психологічні особливості образу тіла особистості.....</i>	253
<i>Babchuk M. I., Shlyakhtina O. V. Women's self-realization in the context of gender inequality: the psychological dimension.....</i>	258
<i>Гришук М. С. Психологічні особливості становлення агресивності в підлітковому періоді.....</i>	264
<i>Дудаш М. Е. Емоційний інтелект як чинник особистісного розвитку та професійної самореалізації.....</i>	268
<i>Комарницька І. В. Психологічні аспекти готовності до саморозвитку та особистісних змін.....</i>	273
<i>Мач Р. М. Роль музики у процесі емоційної саморегуляції.....</i>	278

АПН України, професора С. Д. Максименка. Київ: НПУ Перспектива, 1998. 256 с.

3. Психологічний словник / авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова ; ред. Н. А. Побірченко. Київ: Науковий світ, 2007. 274 с.

4. Савчин М.В. Педагогічна психологія : навч. посіб. Київ: Академвидав, 2007. 424 с.

5. Максименко С.Д. Психологія особистості: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2008. 328 с.

6. Литвинчук Н.О. Психологія впливу і переконання в умовах військової діяльності: навч. посіб. Київ: НАОУ, 2011. 196 с.

7. Журавльов А.Л., Климов Є.А. Психологія особистості у професійній діяльності. Київ: Вища школа, 2005. 424 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ПРОФЕСІЙНОГО СТРЕСУ ПЕДАГОГА: ФЕНОМЕН ФРУСТРАЦІЇ

Магістрантка А. А. Стоянова

Наук. кер. док. філос. (PhD), ст. викл. М. І. Бабчук

Проблема професійного стресу у педагогічній діяльності стала предметом наукових досліджень ще у другій половині ХХ століття. У вітчизняній психології перші емпіричні напрацювання в цій сфері були спрямовані на вивчення «факторів ризику» освітнього середовища, пов'язаних із високим рівнем емоційного навантаження, комунікативної напруги та дефіцитом соціальної підтримки. У зарубіжній психології аналіз професійного стресу пов'язують із роботами С. Мадді, який зазначав, що поняття професійного стресу охоплює широкий спектр процесів, механізмів і чинників, і тому будь-яке універсальне визначення є доволі умовним [7].

Професійний стрес педагога є багатфакторним і динамічним процесом, у якому поєднуються індивідуальні

характеристики особистості з умовами зовнішнього середовища. Наслідки такого стресу проявляються як на фізіологічному (втома, безсоння, порушення роботи серцево-судинної системи), так і на психологічному рівнях (роздратованість, зниження самооцінки, апатія, зниження мотивації, тривожність), що безпосередньо впливає на якість освітнього процесу.

Ормел звертає увагу на множинну детермінацію стресової реакції, яка залежить від соціалізації, ціннісних орієнтацій, виховання, гендерних ролей, професійної ідентичності, а також суб'єктивної оцінки події як загрозливої або викличної [8].

У психологічній літературі виділяють три ключові підходи до аналізу професійного стресу:

Екологічний підхід – розглядає стрес як результат невідповідності між можливостями людини та вимогами середовища.

Транзакційний підхід – трактує стрес як динамічну взаємодію індивіда і середовища, де вирішальне значення має когнітивна оцінка ситуації.

Регулятивний підхід – розглядає стрес як особливий тип психічного стану, що виникає у процесі регуляції діяльності в умовах перевантаження або нестачі ресурсів [6].

У контексті педагогічної діяльності джерелами стресу можуть виступати: надмірне емоційне навантаження; велике інформаційне навантаження (особливо в умовах реформування освіти); невизначеність очікувань; постійна міжособистісна взаємодія з великою кількістю людей; низький рівень соціального визнання професії; конфлікти з батьками, адміністрацією чи учнями; психологічна ригідність середовища; обмеженість у засобах впливу на ситуацію; структурна нестабільність освітньої політики.

На думку І. Д. Бежа та О. І. Помиткіної, професійний стрес у педагогів є багаторівневим явищем і включає в себе як зовнішні стресори, так і внутрішні [3].

Специфічні ознаки професійного стресового навантаження педагога включають: підвищену відповідальність за результативність і якість освітнього процесу; постійну необхідність приймати оперативні рішення, часто в умовах інформаційного перевантаження та цейтноту; високі стандарти і вимоги з боку адміністрації, батьків, суспільства; інтенсивну міжособистісну взаємодію з дітьми, батьками, колегами та керівництвом; рольову багатозадачність і необхідність адаптуватися до змінних умов; неясність професійних перспектив і, в окремих випадках, психологічні труднощі, пов'язані з наближенням до пенсійного віку [4].

Невелика кількість стресу може мати адаптивний характер, мобілізуючи особистість до активності, швидкого реагування, концентрації уваги. Однак хронічний стрес в умовах педагогічної діяльності призводить до виснаження ресурсів, погіршення психофізичного стану, формування тривалих дезадаптивних реакцій.

За даними нейропсихологів, тривалий професійний стрес у педагогів може викликати:

- функціональні психосоматичні розлади (головний біль, безсоння, вегетативні розлади);
- органічні захворювання (серцево-судинні, шлунково-кишкові, гормональні порушення);
- емоційно-поведінкові симптоми (агресія, дратівливість, апатія, фрустрація, тривожність);
- зниження когнітивних функцій (втома, порушення уваги, зниження швидкості мислення);
- деформацію професійної ідентичності (втрата педагогічної спрямованості, байдужість до результатів діяльності) [5].

У роботах Ю. В. Щербатих страх розглядається як потужний тригер хронічного стресу. Автор виокремлює три типи страхів:

1. Біологічні (природні) – пов'язані з інстинктивним захистом життя.

2. Соціальні – стосуються зміни соціального статусу, втрати авторитету, публічного осуду.

3. Екзистенційні (внутрішні) – пов'язані з переживанням самотності, втрати сенсу, внутрішньої порожнечі [2].

Уолдман та інші психофізіологи пов'язують високий рівень стресу з виникненням психосоматозів – хронічних психогенних порушень, які проявляються у вигляді соматичних симптомів за відсутності органічних уражень [9].

Надмірний професійний стрес не лише погіршує якість життя педагога, але й знижує ефективність професійної діяльності, блокує креативність, знижує емпатію, руйнує внутрішню мотивацію до освітньої взаємодії. Це створює серйозні ризики не лише для психічного, а й для соціального здоров'я освітнього середовища.

Окремої уваги потребує фрустрація як наслідок хронічного професійного стресу, що особливо характерно для педагогічного середовища, зокрема в умовах високих соціальних очікувань, нестачі ресурсів та обмежених можливостей самореалізації.

Згідно з положеннями психоаналітичної теорії, зокрема ідеями З. Фрейда, існує взаємозв'язок між фрустрацією, стресом, тривогою та агресією. Фрустрація здатна активувати як адаптивні ресурси особистості, так і деструктивні форми поведінки, залежно від глибини перешкоди, інтенсивності потреби та наявних механізмів подолання.

Фрустраційні реакції можуть проявлятися не лише у зміні емоційного стану педагога, а й у зміні стилю педагогічної діяльності, втраті емоційного контакту з учнями, формалізмі у виконанні професійних обов'язків. У результаті цього знижується якість освітньої взаємодії, ефективність виховного процесу та загальний психологічний мікроклімат у колективі.

Таким чином, фрустрація у педагогічній діяльності є типовим наслідком тривалого професійного стресу, який має як потенціал для розвитку, так і ризики для психічного

та професійного здоров'я. Її вивчення дозволяє глибше зрозуміти механізми зниження професійної ефективності, а також формувати психопрофілактичні та інтервенційні стратегії для підтримки педагогів

Окрім агресії, типовою фрустраційною реакцією є утеча від ситуації, яка може проявлятися у вигляді байдужості, апатії, втрати мотивації. У дорослому віці ці реакції часто фіксуються в контексті професійної діяльності як емоційне вигорання, втрата сенсу діяльності, пасивність або «відсторонене функціонування» педагога.

Реакції на фрустрацію формуються не тільки як результат виховання, а переважно у процесі особистого досвіду подолання труднощів, особливо в умовах соціальних викликів, високої відповідальності, невизначеності. Це особливо важливо в контексті педагогічної професії, де від особистісної зрілості педагога залежить здатність не тільки витримувати навантаження, а й бути джерелом психологічної стабільності для учнів [1].

У свою чергу, сформовані конструктивні способи подолання фрустрації є важливою складовою стресостійкості педагога. Вони дозволяють не лише ефективно функціонувати у складних професійних умовах, а й запобігати формуванню хронічного емоційного виснаження та професійної деформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2015. 324 с.

2. Щербатих Ю. В. Психологія страху. Харків : Фоліо, 2007. 318 с.

3. Beck A.T. Beyond belief: A theory of modes, personality, and psychopathology. In: Salkovskis P, editor. Frontiers of cognitive therapy. New York: Guilford; 1996. p. 1-25.

4. Csikszentmihalyi M., & Nakamura J. Positive psy-

chology: Where did it come from, where is it going? In K. M. Sheldon, T. B. Kashdan, & M. F. Steger (Eds.), *Designing positive psychology: Taking stock and moving forward*. Oxford University Press, 2011. P. 3–8.

5. Martínez-Martí M. L., & Ruch W. Character strengths predict resilience over and above positive affect, self-efficacy, optimism, social support, self-esteem, and life satisfaction. *The Journal of Positive Psychology*, 2017. Vol. 12(2), P. 110–119.

6. Lazarus R.S. Stress and adaptational outcomes – the problem of confounded measures / R.S. Lazarus, A. DeLongis, S. Folkman, R. Gruen. *American Psychologist*. New York. 1985. 40. P. 770-779.

7. Maddi S. Hardiness: The courage to grow from stress. *The Journal of Positive Psychology*. 2006. № 1(3). P. 160-168.

8. Ormel J. Personality as modifier of the life event – distress relationship: A longitudinal structure equation model. *Person. Individ. Diff.* Vol. 9. № 6. 1988. P. 973-982.

9. Waldman A. V. Psychophysiological regulation of emotional stress. *Current problems of stress*. Chisinau: Shtiintsa, 1976. P. 34-43.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБРАЗУ ТІЛА ОСОБИСТОСТІ

Магістрантка А. В. Рябченко

Наук. кер. док. філос. (PhD), ст. викл. М. І. Бабчук

Термін «образ тіла» стосується сприйняття людиною себе, власного зовнішнього вигляду, тобто того, як вона сприймає себе, дивлячись в дзеркало або уявляючи себе відносно інших людей. Існує певний взаємозв'язок між тим, як людина сприймає свій тілесний образ та порушеннями харчової поведінки і, як наслідок, порушенням ваги тіла. Так, науковці проаналізували вплив слів, пов'язаних з

Збірник матеріалів
V Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Випуск 5

6 листопада 2025 року

Виготовлено з готового оригінал-макету
Технічне редагування матеріалів збірника – О.І. Кисельова.

Підписано до друку 03.11.2025 р. Папір офсетний. Формат 60×90/16.
Гарнітура «Times New Roman». Ум.-друк. арк. 17,8.
Тираж 300 прим. Зам. № 37.

Видавництво ТОВ «Лерадрук»
Свідоцтво ДК № 2645 від 11.10.2006 р.
м. Роздільна, вул. Європейська, 44.
E-mail: leradruk@gmail.com